

Tidlig brænding af trækul

I Danmark var trækul en forudsætning for jernudsmeltning i jernalderen, idet trækul var det eneste kendte brændsel, der kunne frembringe tilstrækkeligt høje temperaturer.

Skovrejsningen

De jyske heder var i århundreder meget fattige på skov. Tilplantningen begyndte i 1788 med statsplantager, og med Det Danske Hedeselskabs stiftelse i 1866 tog genrejsningen af skovene for alvor fart.

Trods beskedne vækstvilkår stod man hurtigt overfor en nødvendig udtynding af de etablerede plantager.

Dette arbejde ville have kostet yderligere investeringer, hvis man ikke havde indført en teknik, der gjorde det muligt at udnytte de relativt tynde træstammer og grene med et positivt økonomisk resultat.

Her kom trækulsbrænding i de jyske hedeplantager ind i billedet. Ser man på ældre kort, udarbejdet af Geodætisk Institut over plantageområderne syd for Herning, vil man enkelte steder se betegnelsen kulmile, der vidner om, at denne aktivitet har fundet sted i tilknytning til plantagedriften.

Brænding i miler

I hederne brændte man i en periode milekul af bjergfy. Man gravede en korsformet grøft med lodrette vægge under milen og skabte derved godt undertræk.

Milen blev dækket med lyngtørv, der blev lagt med undersiden udad og klappet til. Først når milen var tændt, og ilden havde bredt sig, blev toppen dækket til. Når milen var udbrændt, fyldte man mere jord på, så den omtrent slukkedes. Herefter blev kullene taget ud til endelig afkøling.

Brændingsteknikken har vi lært fra vore nabolande. Fagfolk har fra tid til anden været hentet fra f.eks. Sverige og Tyskland for at give deres viden videre til danske kulsviere. Kulsviere blev omtalt som et særligt folkefærd.

I forgrunden staklade med borde og bænke, i baggrunden de to ovne

Brænding i ovn

Den tidlige udnyttelse skete i miler, som det var almindeligt i de gamle skovegne dengang. Meget hurtigt begyndte man at interessere sig for en effektiv udvinding af trætjæren.

Man sendte folk ud i verden for at studere emnet. På basis af disse studier udviklede Hedeselskabet sin egen model på en tjæreovn, som i Hesselvig Plantage kan ses i restaureret stand. Typen er udviklet efter russisk forbillede.

Udvindingen af tjæren forbedrede økonomien i denne tidlige industrivirksomhed betydeligt. Kullene blev anvendt til industriformål, opvarmning, madlavning og til indblanding i svine- og hønsefoder. Det sidste havde god effekt overfor visse sygdomme.

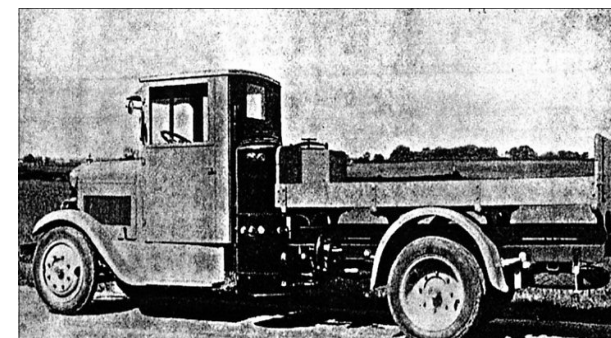
Den udvundne tjære blev brugt til vedligeholdelse af træværk på bygninger, imprægnering af fiskegarn samt imprægnering af hegnspæle.

Der blev i begyndelsen af 1900 årene opført over 20 tjæreovne i de forskellige plantager. De her restaurerede ovne har været i drift fra omkring 1910 til årene efter 2. verdenskrig. Herefter samlede Hedeselskabet brændingen af trækul og –tjære på en fabrik i Brande, som var i drift til omkring 1970. Kullene blev i nyere tid solgt som grillkul.

Nye tider

I 1920'erne faldt salget af trækul, og man eksperimenterede derfor med nye anvendelsesområder. I 1929 blev der således fremstillet en danskbygget generatordrevet lastbil, som anvendte trækul.

Bilen fungerede tilfredsstillende, men beskatningsforholdene gjorde alligevel generatordriften uøkonomisk i forhold til benzin.

En trækulsdrevet lastbil.

Der findes ikke nogen komplet opgørelse af det samlede omfang af kul- og tjærebrænding i Danmark.

Vi har vel i nyere tid aldrig produceret tilstrækkeligt til vort eget forbrug, men da den tidligere udnyttelse af plantagerne fandt sted, blev en stor del af landets forbrug dækket ved indenlandsk produktion.

Tjæreovnene i Hesselvig Plantage og deres funktion

Istandsættelsen og genopbygningen af det lille industri-anlæg i Hesselvig Plantage er sket ud fra ønsket om at kunne vise produktionen af trækul og træbjærene og samtidig formidle et stykke kulturhistorie fra en periode i plantagedriften i første halvdel af det 20. århundrede.

De to restaurerede tjæreovne er i dag så vidt vides de eneste bevarede. Til anlægget hører også den nu genskabte tørrelade og et selvstændigt motorhus med en petroleumsmotor, som har drevet en stationær rundsav til afkortning af træ og grene til brændingen.

Ovnene er opført som murede, hvælvede konstruktioner med lodrette gavle, skråt aftrappede sider og tøndehvælvet overdækning.

Fra forsiden har man kunnet fyre inde i hulrummet omkring det indre ovnkammer, hvori træet er blevet svedet til trækul, og tjæren har samlet sig i bunden. *Planceudstilling i stakladen*

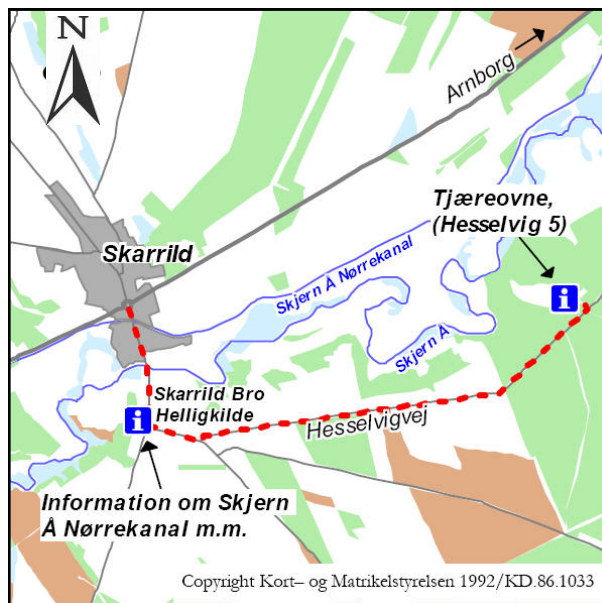
Produktionen forløb således, at ovnkammeret fyldtes med opstallet træ. Åbningen i gavlen blev herefter til-lukket – formodentlig med en jernplade limet til med ler.

Derefter er der fyret kraftigt gennem de to indfy-rings-åbninger på hver side af det indre ovnkammer. Ilden og varmen har smøget sig omkring ovnkammeret og bag om dette med aftræk til skorstenen ved baggavlen. Efter 3-4 dages fyring var træet omdannet til trækul.

Ovnens gulv er udformet med ret kraftigt fald mod to afløbsriste. Herfra løb træbjæren gennem glaserede lerrør ud til opsamling i en muret tjæregrube bag ovnen.

Efter afkøling i 3-4 dage blev trækullene taget ud, og ovnen var klar til næste brænding. Med de to ovne har man kunnet holde produktionen kontinuerligt i gang, idet opvarmnings- og afkølingsperioden har skiftet mellem de to ovne.

Sådan finder du tjæreovnene:

Nyttige oplysninger:

Under taget i den genopførte staklade findes borde og bænke til ca. 50 personer. Her kan medbragt kaffe eller frokost nydes i tørvejr.

Der findes toilet ved p-pladsen.

Herning Kommune, Teknik og Miljø

Natur og grønne områder, Enghavevej 10
7400 Herning Tlf.: 96 28 81 48.

E-mail: teknik@herning.dk - www.herning.dk

Tjæreovne i Hesselvig Plantage

